

Tilburg University

De versterkte positie van het slachtoffer in het strafproces en de kernrolrechtspraak

Kooijmans, T.

Published in:
De rechter in het geding

Publication date:
2011

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Kooijmans, T. (2011). De versterkte positie van het slachtoffer in het strafproces en de kernrolrechtspraak. In F. W. Bleichrodt, J. A. W. Lensing, & P. C. Vegter (Eds.), *De rechter in het geding: Liber amicorum J.P. Balkema* (pp. 37-48). Kluwer.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

De versterkte positie van het slachtoffer in het strafproces en de kernrolrechtspraak

T. Kooijmans

Inleiding

Op 14 maart 2000 deed de Strafkamer van de Hoge Raad – met Jeppe Balkema in de zetel – uitspraak in een zaak waarin onder meer de vraag aan de orde was of het gerechtshof de zaak had moeten terugwijzen naar de rechtbank nu, naar in cassatie veronderstellenderwijs moest worden aangenomen, de verdachte in verband met de behandeling van de zaak ter terechtzitting in eerste aanleg tijdig in het gerechtsgebouw aanwezig was en van zijn aanwezigheid mededeling had gedaan aan de dienstdoende bode en laatstgenoemde vervolgens had nagelaten de verdachte op te roepen om in de zaal van de terechtzitting te verschijnen.¹ De Hoge Raad beantwoordde deze vraag bevestigend en gaf daarmee een zekere uitbreiding aan zijn zogenoemde kernrolrechtspraak.² Als personen die een kernrol vervullen worden in deze rechtspraak naast de zittingsrechter slechts aangemerkt de vertegenwoordiger van het openbaar ministerie, de verdachte en diens raadsman. Getuigen, deskundigen en slachtoffers derhalve niet.

In deze bijdrage staat de vraag centraal of dat ten aanzien van het slachtoffer zo moet blijven, of dat het slachtoffer ook binnen het bereik van de kernrolrechtspraak moet worden gebracht. Daartoe wordt hierna ingegaan op de veranderde positie van het slachtoffer in het strafproces (paragraaf 2). Vervolgens wordt de ratio van de kernrolrechtspraak in beeld gebracht (paragraaf 3). Ten slotte wordt in paragraaf 4 getracht een antwoord te formuleren op evengenoemde vraag.

De versterkte positie van het slachtoffer in het strafproces

Het slachtoffer van een strafbaar feit was tot slechts enkele decennia geleden een persoon die als zodanig in het Nederlandse strafproces geen rol speelde en slechts in de 'afgeleide' hoedanigheid van aangever (of klager bij een klachtdelict) of als getuige in beeld kon komen en als (aanvankelijk beledigde en later) benadeelde partij nog datgene kon doen – namelijk het vorderen van schadevergoeding – wat het dichtst in de buurt komt bij wat in de hedendaagse vermoedelijk gangbare beleving onder het

¹ HR 14 maart 2000, *NJ* 2000, 423 m.nt. 'tH.

² HR 7 mei 1996, *NJ* 1996, 557 m.nt. 'tH.

verwezenlijken van slachtofferrechten wordt verstaan.³ Het recht om in het strafproces als benadeelde partij schadevergoeding te vorderen was beperkt tot een bedrag van maximaal 1500 gulden in rechtbankzaken en 600 gulden in kantonrechterzaken. Daarmee zijn de contouren van de positie van het slachtoffer in het strafproces tot medio jaren '80 van de vorige eeuw op hoofdlijnen wel geschetst.

Sindsdien is het hard gegaan met de emancipatie van het slachtoffer.⁴ In 1987 zijn er nieuwe richtlijnen ingevoerd (de zogenaamde richtlijnen-Vaillant) die vrij gedetailleerde aanwijzingen bevatten omtrent de wijze waarop politie en openbaar ministerie zich dienen te gedragen in de omgang met slachtoffers. Vanaf dat moment is overheidsbeleid dat slachtoffers met begrip en respect dienen te worden bejegend. Dat is een niet te onderschatten stap vooruit. Vervolgens werd ook het Wetboek van Strafvordering aangepast aan deze nieuwe inzichten. De wet-Terwee bracht een verruiming van de voegingsprocedure en introduceerde de schadevergoedingsmaatregel als nieuwe strafrechtelijke sanctie.⁵ De wet is dus naar uiterlijke verschijningsvorm gericht op de fase van de terechtzitting. De onderliggende gedachte was evenwel veel breder. In de parlementaire geschiedenis van de wet-Terwee is tot uitdrukking gebracht dat een misdrijf niet langer alleen kan worden gezien als een inbreuk op de rechtsorde, als een schending van het algemeen belang, maar ook als een duidelijke inbreuk op de individuele rechten en belangen van het slachtoffer.⁶ Zo beschouwd is het redelijk en verantwoord om dan ook met die belangen van het slachtoffer rekening te houden in de nasleep van het misdrijf. Daarmee is tevens verklaarbaar dat de wet-Terwee weliswaar vooral wetsartikelen bevat die betrekking hebben op het onderzoek ter terechtzitting, maar vergezeld ging van nieuwe richtlijnen voor politie en

³ Volledigheidshalve moet nog worden gewezen op de bescheiden rol die daarnaast nog was (en is) weggelegd voor de 'belanghebbende' in de procedures van art. 12 e.v. Sv (beklag over het niet-vervolgen van strafbare feiten) en art. 552a e.v. Sv (onder andere beklag omtrent inbeslaggenomen voorwerpen).

⁴ Zie ook, met bronverwijzingen, M.S. Groenhuijsen & T. Kooijmans, 'Probleemoplossing door voortschrijdende wetgeving in het strafrecht?', in: *Delikt en Delinkwent* 2010, 25, p. 419-457, i.h.b. p. 438-442, waaraan het navolgende mede is ontleend. Zie voorts A.L.J. van Strien, 'De positie van het slachtoffer in het strafproces', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Deventer: Kluwer 2001, p. 233-274, i.h.b. p. 235-240 en M.S. Groenhuijsen, 'Het slachtoffer in het brandpunt van dynamiek en stabiliteit van het systeem van het strafprocesrecht', in: A. Harteveld, D.H. de Jong & E. Stamhuis (red.), *Systeem in Ontwikkeling* (Knigge-bundel), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, p. 171-187 en idem, 'Slachtoffers van misdrijven in het recht en in de victimologie. Verslag van een intellectuele zoektocht', in: *Delikt en Delinkwent* 2008, p. 121-145.

⁵ Wet van 23 december 1992, *Stb.* 1993, 29.

⁶ *Kamerstukken II* 1989/90 21 345, nr. 4, p. 6.

openbaar ministerie die tot doel hadden om de 'zorg' voor slachtofferbelangen in het voorbereidend onderzoek te verbeteren.

Op het niveau van de wet-Terwee valt bij de voeging als benadeelde partij op dat de oude maxima van de in te dienen vordering zijn geschrapt. In plaats daarvan kwam een kwalitatief criterium dat kan worden aangemerkt als een aan het strafvorderlijk systeem waarbinnen de vordering zich afspeelt inherente, begrijpelijke beperking: de vordering diende eenvoudig van aard te zijn.⁷ Een vordering tot schadevergoeding was alleen ontvankelijk bij de strafrechter indien het ging om een 'eenvoudige zaak': er mochten noch juridisch, noch bewijsrechtelijk grote complicaties zijn, want dan zou de strafzaak te veel worden overheerst door het civiele incident. Mede met het oog op deze maatstaf is verder bepaald dat de benadeelde partij de vordering ook mag splitsen.⁸ Anders dan vroeger mag een (eenvoudig) deel van de vordering in het strafgeding worden afgedaan, met behoud van alle rechten om voor het restant de burgerlijke rechter te adieren.

Terloops is al de invoering van de schadevergoedingsmaatregel genoemd. De betekenis hiervan is tweërlei. Ten eerste wordt hiermee het publieke belang onderstreept van schadevergoeding aan de gelaedeerde in een strafrechtelijke context. Daarmee wordt ook een bijdrage geleverd aan de erkenning van de gedupeerde als slachtoffer en krijgt de solidariteit van de rechtsgemeenschap met de getroffen concreet gestalte. Daarnaast is de nieuwe maatregel praktisch van groot belang in verband met de executievoorschriften. De oude toewijzing van de vordering van de benadeelde partij moest door de betrokkene zelf ten uitvoer worden gelegd volgens de regels van het civiele recht, terwijl de schadevergoedingsmaatregel door de overheid (het CJIB) wordt geëxecuteerd. Dit is 'winst' voor het slachtoffer en het voorkomt teleurstellingen.

Na de wet-Terwee zijn er nog twee veranderingen geweest die van principiële betekenis zijn. De eerste daarvan betreft de legislatieve invoering van het mondeling spreekrecht ter terechtzitting. Slachtoffers van de zwaarste delicten mogen thans ter zitting aan de rechter kenbaar maken welke gevolgen het delict heeft gehad.⁹ Het gaat hier om de consequenties van het misdrijf; het slachtoffer mag zich bijvoorbeeld niet uitlaten over de bewijsvraag of over de hoogte van de naar zijn smaak op te leggen straf. Dit spreekrecht past bij uitstek in de gedachte die het belang van 'procedurele rechtvaardigheid' benadrukt. Door het slachtoffer op deze wijze bij het geding te betrekken, wordt hij serieus genomen en wordt hij in zijn slachtofferschap erkend. Deze openbare erkenning leidt er vervolgens toe

⁷ Vgl. art. 361 lid 3 (oud) Sv.

⁸ Vgl. art. 51a lid 3 (oud) Sv en art. 51f lid 3 Sv.

⁹ Wet van 21 juli 2004, *Stb.* 382.

dat het slachtoffer zich gemakkelijker zal kunnen vinden in de uitkomst van het proces, zo is de – door empirisch onderzoek gestaafde – gedachte.

Opmerking verdient dat binnen de rechterlijke macht aanvankelijk nogal wat aarzeling bestond over de invoering van het spreekrecht. Het onderwerp was controversieel omdat men vreesde dat het uitoefenen van het spreekrecht zou leiden tot vertraging in de afdoening van strafzaken, tot rechtsongelijkheid, of tot een te sterke emotionalisering van de terechtzitting aanleiding zou geven. Deze potentiële bezwaren zijn niet overtuigend. Empirisch onderzoek in landen waar al langer wordt gewerkt met het spreekrecht toont aan dat er nauwelijks vertraging door ontstaat. Ook de vrees voor rechtsongelijkheid is niet gegrond, omdat er in de praktijk niet zwaarder blijkt te worden gestraft als het slachtoffer het woord heeft gevoerd. Ten aanzien van het laatstgenoemde bezwaar moet worden opgemerkt dat rechters in Nederland bijzonder goed in staat zijn om met emoties om te gaan. In geval van levens- of zedendelicten en bijvoorbeeld in zaken omtrent artikel 6 WvW 1994¹⁰ zijn terechtzittingen nogal eens emotioneel geladen en rechters gaan daar uiterst professioneel mee om. Dus waarom zou dat bij de uitoefening van het spreekrecht anders zijn? Dan is ook nog wel geopperd dat het spreekrecht voor het slachtoffer zelf nadelig zou kunnen zijn, bijvoorbeeld omdat er verwachtingen mee worden gewekt die niet kunnen worden ingelost of waargemaakt. Dit alleszins reële gevaar kan evenwel worden ondervangen door een goede voorbereiding. Het is daarom het vermelden waard dat Slachtofferhulp Nederland een aanvullend budget heeft gekregen om slachtoffers bij te staan bij het voorbereiden van de verklaring die zij ter zitting gaan afleggen. Een goede uitleg van de mogelijkheden en de beperkingen van het spreekrecht kan latere teleurstellingen voorkomen.

Het voorgaande laat zich als volgt samenvatten: het slachtoffer heeft gedurende de afgelopen decennia een prominentere plaats gekregen binnen het strafprocesrecht en de concrete voorzieningen die in dat verband zijn getroffen, berusten in opvallende mate op de uitkomsten van sociaalwetenschappelijk victimologisch onderzoek.¹¹

Toch kent het strafprocesrecht bijvoorbeeld ten aanzien van de vordering benadeelde partij wel belemmeringen waarbij vraagtekens kunnen worden gezet. Zo stelt de Hoge Raad zich in vaste rechtspraak op het standpunt dat de wet geen regeling bevat ten aanzien van het instellen van beroep in cassatie door een benadeelde partij indien haar vordering door de

¹⁰ Kort gezegd: dood door schuld in het verkeer.

¹¹ Zie M.S. Groenhuijsen, 'Slachtoffers van misdrijven in het recht en in de victimologie. Verslag van een intellectuele zoektocht', in: *Delikt en Delinkwent* 2008, p. 121-145, i.h.b. p. 136 die in dit verband spreekt over *Evidence based legislation*.

appelrechter in het strafgeding niet-ontvankelijk is verklaard dan wel is afgewezen en noch de verdachte noch het openbaar ministerie cassatieberoep heeft ingesteld. Evenmin bevat de wet zo een regeling voor het geval de verdachte onderscheidenlijk het openbaar ministerie in het ingestelde cassatieberoep niet kan worden ontvangen.¹² Daaruit moet volgens de Hoge Raad worden afgeleid dat de wetgever van een dergelijke voorziening niet heeft willen weten.¹³ Dat brengt mee dat de Hoge Raad in de genoemde gevallen niet bevoegd is tot de beoordeling van een cassatieschriftuur van een benadeelde partij.¹⁴ Deze rechtspraak van de Hoge Raad is in het licht van de staatsrechtelijke verhoudingen tussen wetgever en rechter op zichzelf begrijpelijk: het is aan de wetgever om te voorzien in een rechtsmiddel. Op dit punt bevat ons strafprocesrecht – lees: het Wetboek van Strafvordering – derhalve nog een moeilijk te rechtvaardigen leemte.

Minder begrijpelijk is voorts dat de Hoge Raad een vergelijkbare koers vaart in zaken waarin (uitsluitend) het openbaar ministerie weliswaar (het volgens de wet wel openstaande rechtsmiddel van) beroep in cassatie heeft ingesteld, maar waarin het cassatieberoep uitsluitend is gericht tegen de niet-ontvankelijkverklaring of afwijzing van de vordering van de benadeelde partij of zelfs het verzuim van het hof om überhaupt een beslissing te nemen omtrent de vordering.¹⁵ In een dergelijk geval oordeelt de Hoge Raad dat, aangezien het openbaar ministerie geen partij is ten aanzien van de vordering van de benadeelde partij, de advocaat-generaal bij het hof niet kan worden ontvangen in zijn beroep tegen de beslissing van het hof ten aanzien van die vordering. Was het niet zo dat met de inwerkingtreding van de wet-Terwee het publieke belang is onderstreept dat slachtoffers hun schade ook via het strafrecht op effectieve wijze vergoed kunnen krijgen? Daarbij past niet dat het openbaar ministerie in cassatie (wel kan klagen over de afwijzing van de vordering tot oplegging van de door de wet-Terwee geïntroduceerde schadevergoedingsmaatregel als bedoeld in artikel 36f Sr doch) niet kan klagen over de beslissing van het hof omtrent de vordering benadeelde partij.

Die leemte is niet opgevuld door de onlangs in werking getreden Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces.¹⁶ Het

¹² Bijvoorbeeld omdat het te laat is ingesteld of omdat geen cassatiemiddelen zijn voorgesteld.

¹³ Art. 421 lid 4 Sv voorziet wel in het instellen van hoger beroep (bij de civiele kamer van het gerechtshof) door een benadeelde partij tegen de afwijzing van haar vordering door de rechter in eerste aanleg indien noch de verdachte noch het openbaar ministerie hoger beroep heeft ingesteld.

¹⁴ HR 25 maart 2003, *NJ* 2003, 329; HR 7 juli 2009, *LJN* BH9031.

¹⁵ HR 19 mei 1987, *NJ* 1988, 316; HR 26 februari 2002, *NJ* 2003, 557.

¹⁶ Wet van 17 december 2009, *Stb.* 2010, 1. Ten tijde van het schrijven van deze bijdrage (in het najaar van 2010) was de algemene verwachting dat de

meest in het oog springende element van deze hervorming is dat een nieuwe titel (Titel IIIA) is ingevoegd in het eerste boek van het Wetboek van Strafvordering, met als opschrift 'het slachtoffer'. Hier is sprake van een unieke doorbraak met grote symbolische waarde. Voor het eerst wordt hier het slachtoffer *als zodanig* (dus niet in een afgeleide hoedanigheid als aangever, getuige, belanghebbende of benadeelde partij) erkend als een betrokkene in het strafgeding en zijn zijn wettelijke rechten netjes op een rij gezet. Het gaat het bestek van deze bijdrage te buiten om alle specifieke rechten en bevoegdheden hier op te sommen. Ik beperk me hier tot twee (bij amendement aangebrachte) veranderingen die door de onderhavige wet zijn teweeggebracht. Ten eerste kan, anders dan voorheen, ook schade die het slachtoffer heeft bekomen door een *ad informandum* gevoegd strafbaar feit onderdeel uitmaken van de vordering benadeelde partij en onderwerp zijn van de schadevergoedingsmaatregel.¹⁷ Ten tweede diende voorheen de vordering benadeelde partij eenvoudig van aard te zijn om in het strafgeding te kunnen worden behandeld. Thans geldt als criterium dat die vordering (eerst dan) niet-ontvankelijk is indien de behandeling ervan naar het oordeel van de rechter een onevenredige belasting van het strafgeding oplevert.¹⁸ Met deze aan het onderzoeksproject Strafvordering 2001¹⁹ ontleende wijziging is beoogd te bewerkstelligen dat de strafrechter zoveel als mogelijk – en vaker dan voorheen – inhoudelijk over de vordering benadeelde partij beslist. Het enkele feit dat een vordering wordt betwist, niet onmiddellijk met voldoende bewijsmiddelen wordt onderbouwd of dat bijvoorbeeld een enkele getuige of deskundige moet worden gehoord of het gevorderde bedrag hoger is dan gemiddeld, mag volgens de indieners van het amendement geen reden (meer) zijn de vordering om die reden niet-ontvankelijk te verklaren.

Van belang is op deze plaats verder dat de concrete wettelijke slachtofferrechten moeten worden gezien in het licht van de op verschillende plaatsen in de Memorie van Toelichting verwoorde opdracht aan de strafvorderlijke overheid om in het strafproces voortdurend rekening te houden met de belangen van het slachtoffer.²⁰ Hier is continuïteit zichtbaar ten opzichte van een der uitgangspunten die ten

inwerkingtreding van de wet zou plaatsvinden op 1 januari 2011. De wet berust mede op een kritisch rapport van de Europese Commissie omtrent de gebrekkige implementatie binnen de lidstaten van een kaderbesluit inzake de onderhavige materie (zie de Framework Decision on the Standing of Victims in Criminal Proceedings - 2001/220/JHA, 15 March 2001 en daarover M.S. Groenhuijsen & S. Reynaers, 'Het Europees Kaderbesluit inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure: implementatieperikelen en interpretatievragen', *Panopticon* 2006/3, p. 12-33).

¹⁷ Art. 361 lid 2 sub b Sv onderscheidenlijk art. 36f lid 1 Sr. Zie nader *Kamerstukken II* 2007/08, 30 143, nr. 17.

¹⁸ Art. 361 lid 3 Sv. Zie nader *Kamerstukken II* 2007/08, 30 143, nr. 16.

¹⁹ Van Strien 2001, p. 270 en 273.

²⁰ *Kamerstukken II* 2004/05, 30 143, nr. 3, p. 5-7 en 11.

grondslag liggen aan ons wetboek van 1926, te weten dat van het openbaar ministerie mag worden verlangd dat het zich bij de vervolgingsbeslissing niet alleen laat leiden door het algemeen belang, maar ook door de individuele belangen van de verdachte en het slachtoffer.²¹ Thans heeft de minister van justitie een stap verder willen zetten:

“Dit kan in zoverre worden aangevuld doordat – anders dan in 1926 – mag worden verlangd dat het openbaar ministerie zich in elke zaak uitdrukkelijk rekenschap geeft van de belangen van het slachtoffer.”²²

De bewindsman vervolgt:

“Het onderhavige wetsvoorstel strekt tot erkenning van het slachtoffer als procesdeelnemer met eigen belangen en bevoegdheden. Dit betekent niet dat het slachtoffer wordt erkend als afzonderlijke partij in het strafproces die bevoegd is zelf een vervolging tegen de verdachte in te stellen of te staken. In het meer genoemde Kaderbesluit wordt dan ook uitdrukkelijk gestipuleerd dat de lidstaten niet worden verplicht tot het aan slachtoffers garanderen van een behandeling die gelijkwaardig is aan een van de procespartijen.”²³

Aldus heeft de wetgever het slachtoffer als zodanig met de Wet versterking positie van het slachtoffer in het strafproces de rol van procesdeelnemer willen verschaffen – en is daarmee diens rol ook daadwerkelijk versterkt – doch niet de rol van procespartij.²⁴ Een rol als procespartij zou er toe leiden dat het slachtoffer onder meer voor wat betreft het recht op inzage van de processtukken gelijk wordt gesteld aan de verdachte. Terecht oordeelt Van Strien dat een dergelijke gelijkstelling belangrijke nadelen heeft. In de eerste plaats bestaat het gevaar dat het slachtoffer, in sterkere mate dan voorheen ‘onder vuur’ zou komen te liggen, omdat deze door de ‘verdediging’ als opponent zou worden beschouwd. Hierdoor zou het slachtoffer extra kwetsbaar worden en is de kans op secundaire victimisatie

²¹ Vgl. A.J. Blok & L.Ch. Besier, *Het Nederlandsche strafproces*, eerste deel, Haarlem: H.D. Tjeenk Willink 1925, p. 71-72 en 477 en J.M. Reijntjes, ‘Aant. 9 bij art. 167’, in: A.L. Melai & M.S. Groenhuijsen e.a. (red.), *Het Wetboek van Strafvordering*, Deventer: Kluwer z.j.

²² *Kamerstukken II* 2004/05, 30 143, nr. 3, p. 7.

²³ *Kamerstukken II* 2004/05, 30 143, nr. 3, p. 7. De minister doelt op (overweging 9 van) het Kaderbesluit van de Raad van 15 maart 2001 inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure, *PbEG* L 82.

²⁴ Onder procespartij versta ik – in navolging van M.S. Groenhuijsen & G. Knigge, ‘Algemeen deel’, in: Groenhuijsen & Knigge 2001, p. 1-52, i.h.b. p. 27 – een procesdeelnemer die a) een rechtens erkend belang heeft bij de uitkomst van het geding (bij de door de rechter te nemen eindbeslissing) terwijl b) die erkenning moet hebben geleid tot de toekenning van een zodanige positie in het proces, dat aan het debat over de te nemen eindbeslissing mag worden deelgenomen.

groot. Een tweede nadeel is, dat de 'transformatie' van het strafproces in een driepartijen-systeem zou kunnen leiden tot een overaccentuering van de belangen van het slachtoffer, waardoor de aandacht van de strafrechter te veel – hoe moeilijk meetbaar dat vermoedelijk ook is – zou worden afgeleid van de verdachte.²⁵

De kernrolrechtspraak

Zoals hiervoor onder 1 aan de orde werd gesteld, rijst de vraag of de Wet versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces moet leiden tot verruiming van het bereik van de kernrolrechtspraak. Zie ik het goed, dan is in de parlementaire geschiedenis van deze wet geen aandacht geschonken aan deze vraag. Om deze vraag desalniettemin te kunnen beantwoorden, moet de blik worden verlegd naar de kernrolrechtspraak. Die rechtspraak betreft, zoals aanstonds zal blijken, een verruiming van de uitzondering op de aan artikel 423 lid 1 Sv ten grondslag liggende hoofdregel dat het gerechtshof, indien het in hoger beroep tot vernietiging beslist van het in eerste aanleg gewezen vonnis, de zaak zelf afdoet. De gedachte achter deze hoofdregel is dat het hoger beroep een herkansing vormt en dat het hof met zijn beslissing fouten van de eerste aanleg herstelt. Voor de situatie dat de rechtbank ten onrechte niet heeft beslist omtrent 'de hoofdzaak' – daarmee doelt artikel 423 lid 2 Sv op de vraagpunten van artikel 350 Sv – heeft de wet een uitzondering gecreëerd. Zou die uitzondering niet bestaan dan zou daarvan het gevolg zijn, aldus Blok en Besier, 'dat de partijen beroofd werden van een aanleg'.²⁶ Het recht op berechting in twee feitelijke instanties waarin in beide instanties kan worden beslist omtrent de 'hoofdzaak', komt hierin tot uitdrukking. Als gezegd, is aan de genoemde wettelijke uitzondering een jurisprudentiële verruiming gegeven. In een uitspraak uit 1996 overwoog de Hoge Raad namelijk, voor zover hier van belang:

'5.7 Ingevolge art. 423, eerste lid, Sv behoort het hof, indien de hoofdzaak door de rechtbank is beslist en sprake is van een ter gelegenheid van de behandeling en beslissing van de zaak in eerste aanleg tot nietigheid leidend verzuim, na een geheel nieuwe behandeling van de zaak in hoger beroep,

²⁵ Vgl. Y. Buruma, *De aandacht van de strafrechter*, Deventer: Gouda Quint 1996 en Van Strien 2001, p. 243-244. M.S. Groenhuijsen, 'Victims' Rights in the Criminal Justice System: a Call for more Comprehensive Implementation Theory', in: J.J.M. van Dijk, R.G.H. van Kaam & J.A. Wemmers (eds), *Caring for Victims, selected proceedings of the 9th International Symposium on Victimology*, New York: Monsy 1999, p. 85-114 betoogt dat bij een dergelijke transformatie, waarbij het slachtoffer vergaande rechten krijgt, de effectuering van minder vergaande rechten in het gevaar komen.

²⁶ A.J. Blok & L.Ch. Besier, *Het Nederlandsche strafproces*, tweede deel, Haarlem: H.D. Tjeenk Willink 1925, p. 380.

de uitspraak van de eerste rechter te vernietigen, maar niet, vervolgens, de zaak terug te wijzen naar de eerste rechter op de grond dat de verdachte een aanleg heeft ontbeerd.

5.8 Voor enkele gevallen waarin de eerste rechter de hoofdzaak wel heeft beslist dient echter een uitzondering op de hiervoor bedoelde hoofdregel te worden gemaakt en brengt het in art. 423, tweede lid, Sv besloten liggende beginsel dat een verdachte in aan hoger beroep onderworpen zaken aanspraak heeft op berechting in twee feitelijke instanties mee dat, na vernietiging van het vonnis in eerste aanleg, de zaak wordt teruggewezen naar de eerste rechter, tenzij door de procureur-generaal en de verdachte de beslissing van de hoofdzaak door het hof is verlangd.

5.9 Van een geval als hiervoor onder 5.8. bedoeld is sprake indien zich een zodanig gebrek heeft voorgedaan in de samenstelling van het gerecht dat de behandeling van de zaak niet heeft plaats gevonden door een onpartijdige rechterlijke instantie als bedoeld in art. 6, eerste lid, Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) (vgl. EHRM 26 oktober 1984, A.86 (1984), NJ 1988, 744, onder nr. 33), alsmede wanneer de rechter ter terechtzitting aan de behandeling ten gronde niet had mogen toekomen omdat een van de overige personen die een kernrol vervullen bij het onderzoek ter terechtzitting aldaar niet is verschenen, terwijl hij niet op de bij de wet voorgeschreven wijze op de hoogte is gebracht van de dag van de terechtzitting en zich evenmin een omstandigheid heeft voorgedaan waaruit voortvloeit dat die dag hem tevoren bekend was.

Tot zodanige personen dienen, naast de vertegenwoordiger van het openbaar ministerie, slechts de verdachte en diens raadsman te worden gerekend.²⁷

Deze bij wijze van algemene regel²⁸ geformuleerde jurisprudentiële verruiming van de uitzondering op de hoofdregel dat niet wordt teruggewezen, geldt aldus in gevallen waarin de rechtbank wel omtrent de hoofdzaak heeft beslist. De verplichting tot terugwijzing in dergelijke gevallen geldt volgens de Hoge Raad als een van de overige personen die een kernrol vervullen niet ter terechtzitting in eerste aanleg is verschenen en er (kort gezegd) aan de oproeping voor die zitting een gebrek kleeft.²⁹ Met de overige personen worden slechts de officier van justitie, de verdachte en diens raadsman bedoeld. In zijn noot onder het arrest merkt 't Hart terecht op dat de benadeelde partij die zich voor de aanvang van de terechtzitting in eerste aanleg conform artikel 51b lid 1 (oud) Sv in het strafproces had gevoegd door opgave bij de officier van justitie, er niet

²⁷ HR 7 mei 1996, NJ 1996, 557 m.nt. 'tH.

²⁸ In deze zin ook 't Hart in zijn noot onder het arrest.

²⁹ De situatie dat de behandeling van de zaak niet heeft plaats gevonden door een onpartijdige rechterlijke instantie blijft in deze bijdrage verder buiten beschouwing.

onder viel. De Hoge Raad spreekt in termen van 'overige personen die een kernrol vervullen'. Daaruit kan worden afgeleid dat de Hoge Raad ook de rechter in eerste aanleg een kernrol toedicht. Op zichzelf ligt dat natuurlijk voor de hand, maar opmerking verdient wel dat de kernrolspelers in deze rechtspraak niet worden gelijkgesteld met 'procespartijen', doch veeleer met de voornaamste deelnemers aan het strafgeding.

Richtinggevend voor deze vóór inwerkingtreding van de Wet versterking positie van het slachtoffer in het strafproces tot stand gekomen kernrolrechtspraak is volgens de Hoge Raad het in artikel 423 lid 2 Sv besloten liggende beginsel dat een verdachte in aan hoger beroep onderworpen zaken aanspraak heeft op berechting in twee feitelijke instanties. De op 1 januari 2005 in werking getreden wet waarbij het spreekrecht werd ingevoerd, heeft voor de Hoge Raad geen aanleiding gevormd om deze rechtspraak uit te breiden tot slachtoffers of nabestaanden die gebruik willen maken van het spreekrecht.³⁰ Of hier sprake is van een principiële volharding in de beperkte reikwijdte van de kernrolrechtspraak is evenwel de vraag. Niet uitgesloten kan worden dat de Hoge Raad eenvoudigweg geen aanleiding heeft gezien – in concrete zaken waarin de kernrolrechtspraak in relatie tot de positie van de verdachte aan de orde was – om zich over deze kwestie uit te laten.

Tot besluit

Uiteindelijk is de vraag of het recht op berechting in twee feitelijke instanties in 'kernrolaangelegenheden' zich dient uit te strekken tot het slachtoffer een rechtspolitieke vraag. Bij de beantwoording van die vraag zou ik geen doorslaggevende waarde willen toekennen aan de omstandigheid dat de wetgever zich ter gelegenheid van de Wet versterking positie slachtoffer in het strafproces niet specifiek over deze problematiek heeft uitgelaten. Wel moet naar mijn smaak een rol spelen dat bevestigende beantwoording van deze vraag op zichzelf past in de hierboven geschetste jarenlange ontwikkeling van emancipatie die het slachtoffer als procesdeelnemer heeft doorgemaakt³¹ en die heeft geleid tot de recente inwerkingtreding van meergenoemde wet. Nu daarin, meer dan voorheen, is vooropgesteld dat in het strafproces voortdurend rekening moet worden gehouden met de belangen van het slachtoffer, ligt uitbreiding van de kernrolrechtspraak tot het slachtoffer in de rede.

Toch is omzichtigheid hier geboden, al was het maar om te vermijden dat verwachtingen worden gewekt die niet waar kunnen worden gemaakt, met secundaire victimisatie als mogelijk gevolg. Zo is niet vanzelfsprekend dat

³⁰ Vgl. HR 6 oktober 2009, *L/N* BJ3301.

³¹ Vgl. Groenhuijsen 2008 en Groenhuijsen & Kooijmans 2010, p. 438-442.

de appelrechter een zaak zou terugwijzen naar de rechtbank omdat het slachtoffer van 'slechts' een overtreding of een licht misdrijf dat bij zijn aangifte tegenover de politie heeft verklaard graag op de hoogte te worden gehouden van het verloop van de strafzaak, in strijd met artikel 51a lid 3 Sv die notificatie niet heeft gekregen.³² De situatie zou echter heel anders kunnen liggen ten aanzien van een slachtoffer dat voorafgaand aan de zitting in eerste aanleg schriftelijk aan de officier van justitie te kennen heeft gegeven gebruik te willen maken van zijn spreekrecht. De door de wet in abstracto bepaalde ernst van het feit ter zake waarvan het spreekrecht kan worden uitgeoefend³³ in combinatie met in ieder geval deze specifieke rol die het slachtoffer ter terechtzitting wil vervullen, maakt dat in 'kernrolaangelegenheden' wat betreft het spreekrecht de balans ten gunste van het slachtoffer zou moeten doorslaan en het hof de zaak zou moeten terugwijzen als het slachtoffer niet is verschenen ter terechtzitting in eerste aanleg, terwijl hij niet correct is opgeroepen.

Dit vraagt nadere doordenking, niet alleen van de Hoge Raad na het afscheid van Jeppe Balkema, maar ook van de wetgever. Want hier doemen ook vragen op als: dient het slachtoffer eveneens onder het bereik van artikel 423 lid 2 te worden gebracht? Als het antwoord op deze vraag bevestigend zou luiden, hoe ruim dient een dergelijke wijziging van artikel 423 lid 2 Sv, in navolging van de verruiming van de kernrolrechtspraak, dan te zijn? Zou niet alleen het slachtoffer dat gebruik wenst te maken van het spreekrecht, maar ook het slachtoffer (van willekeurig welk strafbaar feit) als benadeelde partij dan in beeld moeten komen? Dient wijziging van de regeling ook gevolgen hebben voor de voorschriften betreffende de oproeping van het slachtoffer?³⁴

De ontegenzeggelijk grote emancipatie in de voorbije decennia van het slachtoffer in het strafproces heeft zich doorgezet met de Wet versterking positie slachtoffer in het strafproces. In deze bijdrage is een aspect van het strafprocesrecht belicht – de kernrolrechtspraak – die onder invloed van deze wet tot verruiming zou kunnen leiden opdat ook in kernrolaangelegenheden in voorkomende gevallen recht kan worden gedaan aan de positie van het slachtoffer. In de literatuur is bij herhaling – terecht –

³² Slachtoffers zijn blijkens empirisch onderzoek systematisch moeilijk te bereiken. Zie, met bronverwijzingen, M.E.I. Brien en E.H. Hoegen, *Victims of crime in 22 European Criminal Justice Systems* (diss. Tilburg), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2000, p. 671 e.v.

³³ Zie art. 51e lid 4 Sv.

³⁴ In de Memorie van Toelichting bij het initiatiefwetsvoorstel tot invoering van het spreekrecht merkte de indiener op: 'Het slachtoffer of de nabestaanden, die van het spreekrecht gebruik willen maken, dienen dit schriftelijk aan de officier van justitie bekend te maken. De officier van justitie draagt dan zorg voor de oproeping. De gewone regels van het wetboek van strafvordering zijn op de oproeping van toepassing.' Zie *Kamerstukken II* 2000/01, 27 632, nr. 3, p. 5.

benadrukt dat het behartigen van belangen van het slachtoffer er niet toe mag leiden dat de rechtsbescherming van de verdachte onder het niveau van het in artikel 6 EVRM gegarandeerde minimum zakt.³⁵ Verruiming van de kernrolrechtspraak in de hierboven bepleite zin voldoet aan deze belangrijke randvoorwaarde. Hopelijk stelt dat de reiziger van Den Haag naar Arnhem gerust.

³⁵ Zie o.a. M.S. Groenhuijsen, 'Mensenrechten van slachtoffers van delicten en verdachten in het strafproces', in: C.H. Brants, C. Kelk & M. Moerings (red.), *Er is meer* (Swart-bundel), Deventer: Gouda Quint 1996, p. 169-179; Van Strien 2001, p. 243.